

Možna je le še ena direktiva. Najburnejši čas iskanja, ki pada v razdobje neposredno po svetovni vojni, je za nami, kakor je za nami tudi nejasnost in zmeda velikih svetovnih dogodkov. Razumite me prav: rekel sem nejasnost velikih dogodkov je za nami, niso pa za nami veliki dogodki, ki se imajo izvršiti v tem stoletju. Le smisel svetovnega dogajanja je danes jasnejši. Človeštvo bije danes ogromen boj za preureditev sveta. Bijo se ogromni socialni boji. Dve socialni volji, dve življenjski volji si stojita nasproti. Kdor si iščeš novega, pravega izraza in z njim novega stila, si dobro in z vso dušo oglej ta velikanski prizor. Sprejmi ga vase. Ne tako, da bi svoje delo nasitil s tendenco tega ali onega tabora. Ne tako, da bi nemočno kazal svoje sočutje do ponižanih in ogoljufanih ali da bi trobil v svet rasistični zanos, ne! Sprejmi vase patos teh dogodkov, sveto voljo sveta in njegovo junaško voljo do čistega, zdravega življenja, brez nezaslišanih krivic in brez polovičarske medlosti. Sprejmi vase odločnost in pogum, ki snujeta v teh bojih, in ogromno življenjsko radost, ki jo kaže stara Evropa v svojem novem preporodu.

V teh dogodkih je novo življenjsko čustvo. Umetnik, ki ga bo obudil v sebi, bo ves iz sedanjega časa in ves zanj, našel bo novi slog, njegova oblika bo zasijala v novi čistosti in njegovo delo ne bo samo izraz osebnosti, marveč tudi izraz, globok in resnično umetnostni izraz tiste velike nove skupnosti, po kateri nas danes žeja in ki kot slutnja tako silovito gospodari v tvornosti vseh iščočih.

J. Vidmar.

Kruh

Ciril Kosmač

Skoraj vsak teden trdno sklenem, da bom „neusmiljeno garal“ ter se po kosilu in večerji z naravnost občudovanja vrednim premagovanjem vračam domov. Doma obujem copate, sedem takoj k mizi in z velikim zagonom natipkam pol strani. Potem se navdušim nad posrečenim odstavkom — in sam ne vem kdaj prekrizam roke na hrbtu ter se začnem sprehajati od stene do stene kakor jetnik v svoji celici. Kadim cigareto za cigareto in „neusmiljeno garam“: pišem novele, povesti in romane, žanjem uspehe in potujem v tujino. Ko preneham s tem sladkim garanjem, je v sobi že večer in na mizi samo polovica popisane strani. Ta usodna navada mi je ostala iz jetniških dni — in kadar se sam pred sabo opravičujem zaradi časa, ki ga tako izgubljam, imenujem te opojne in brezplodne sanjarije „notranje duševno delo“.

Iz takega „neusmiljenega notranjega duševnega dela“ me je vročega in soparnega popoldneva v preteklem tednu iztrgala gospodinja iz sosednje hiše. Zagnala je tak vrišč, da se nisem mogel premagati, da ne bi pomolil glave skozi okno in se pozanimal za vzrok njene svete jeze. Čokata soseda

je stala v široki, rožasti jutranji halji na kameniti ploščadi pred vežnimi vrati, krilila s kratkimi, zalitimi rokami in neusmiljeno hreščala; bila je podobna dobro pitani gosi, ki se je preplašila in se zaman trudi, da bi s šibkimi perotmi dvignila s tal svoje težko telo in odletela. Ko me je zagledala, se je zakadila vame in z zasopljenim glasom ogorčeno izjavila:

„Pomislite, gospod, samo pomislite: kruha ne mara! Kruh ni vse, je rekel. Kaj pa je vse, bi rada vedela. Kar oglejte si ga, barona baronastega. Kaj bi pa prav za prav rad? Pečeno piško, hišo, avtomobil, zrakoplov?“

„Baron baronasti“ je bil visok, slabo oblečen mož zahajajočih let, ki se je s svojim širokim, globoko upognjenim hrbtom naslanjal na vrtno ograjo. Stal je tam kakor nedolžen tujec, ki ga je pot povsem slučajno prinesla mimo in zdaj iz samega dolgočasje in brezdelja opazuje razburjeno žensko. Na njegovem podolgovatem, izpitem obrazu, ki je bil skoraj do oči poraščen s kakimi dva centimetra dolgimi sivimi ščetinami, ni bilo niti sence zadrege, presenečenja ali začudenja: njegove oči, ki so bile zakopane globoko pod čopastimi obrvmi, so gledale mirno in ravnodušno; samo ozke brezkrvne ustnice so se mu krivile v komaj zaznaven smehljaj — in prav tisti smehljaj je dokaj jasno izdajal, da mora biti „baron baronasti“ bogato založen s podobnimi srečanji ter da bi ga nemara lahko celo osumili, da nalašč prireja po predmestjih podobne brezplačne predstave v zabavo sebi in drugim.

„Poglejte, gospod, saj kruha mi res ne manjka,“ se je okrenil k meni in potresel precejšnjo vrečo, ki je bila napolnjena s kosi raznovrstnega kruha. „Toda od samega suhega kruha tudi ne morem živeti. Kamorkoli pridem: kruh in spet kruh. Že teden dni zauživam samo kruh in vodo. Saj nisem arestant. V želodcu me žge in zgaga me peče. In če kaj bleknem, je brž ogenj v strehi. Razsajajo, skačejo in otepajo z rokami kakor bi hotele odfrčati. Samo pogledajte jo. Pa nikar ne mislite, da je prva. Že tretja danes. In vse poslušam do konca: dan hitreje mine, pa še naučim se marsikaj.“

„No, zdaj ga slišite na lastna ušesa,“ je povzela gospodinja in njena ogorčenost se je še stopnjevala. „Kruh, suh kruh, kruh in voda, kruh ni vse! Seveda ni, božja beseda je več. Pa vendar, kakšno govorjenje je to, bi rada vedela? To je brezbožnost! Ali je to sploh kakšen berač? Razbojnik, boljševik, pa ne berač. Mar misli, da mi živimo od pečenih golobov?“

„Od božje besede,“ je „baron baronasti“ polglasno pripomnil.

„Mar nas nikdar ne peče zgaga?“ je nadaljevala gospodinja.

„Da, zgaga, to je pa hudič,“ je z resnim, zaskrbljenim obrazom glasno vzkliknil berač.

„Kaj!“ je zavpila gospodinja in švignila z rokami po zraku kakor bi lovila primerno psovko — in ker je očitno ni našla, se je okrenila k meni, sklenila roke in skoraj proseče rekla:

„Napišite, lepo vas prosim, napišite, kako pokvarjen je danes svet! Slabi časi, kakšni slabi časi, saj že berači zaničujejo kruh. Včasih je berač prišel, postal na cesti pred hišo, še ograje se ni dotaknil, se odkril, pokrižal, odmolil očenaš, prijel kos kruha in odšel poln hvaležnosti. Človek ga je z veseljem gledal. Kakšna udanost! Danes pa pride kakor davkar z računom: izbira, zahteva, da o hvaležnosti in molitvi sploh ne govorim. Kam gremo, saj še berači ne verjamejo več v boga. Požvižgam se, pravi. Ali ste že kaj takega slišali? Požvižga se psu. Kajpak, in potem razpravlja o krivici in o enakosti. Saj vse to vodi naravnost v revolucijo. Vse življenje sem galarala, zgradila sem hišo z božjo pomočjo, vsak mesec dam za mašo v dober namen in se ne mešam v politiko, čeprav je moj mož policijski stražnik in moj stric dekan. Ta pa trebezlja o političnem preobratu, o spoznanju, ki prihaja med navadne delavce, o trpljenju in dozorevanju, trdi, da je v očenašu nalašč pisano „Daj nam danes naš vsakdanji kruh“, da bi ljudje ne zahtevali kaj boljšega. Kakšno spoznanje je to? Na smrt bi se pripravljaj, starina, pa ne dražil poštenih ljudi s svojimi krivimi nauki.“

„Nikar se tako ne ženite, saj vas lahko še kap zadene, ker ste od božje besede in zgage preveč rejeni,“ je mirno dejal berač.

„Kap, kap, kakšna kap!“ je izbruhnila gospodinja, toda „baron baronasti“ se ni več menil za njene izbruhe. Stopil je k mojemu oknu in me prosil za cigaretni papirček. Obrnil je žepe, stresel prah v žuljavo dlan, si zvil cigareto, jo prižgal in se spet naslonil na ograjo. Puhal je modrikast dim za vetrom, zvijal ustnice in skušal delati kolobarje ter se rahlo nasmehnil, kadar se mu je posrečilo.

Soseda je še naprej pridigala o kapi, o hvaležnosti in vesoljni pokvarjenosti. Med drugim je tudi povedala, da jaz, kajpak, držim z beračem, ker sam nič nimam. „Baron baronasti“ pa je tu pa tam kaj malega pripomnil, da bi se predstava prenglo ne končala.

Nasmehnil sem se in stopil od okna. Zvil sem si cigareto, prekrizal roke na hrbtu in se spet odpravil na sprehod od stene do stene. Zdaj se nisem več zatopil v „notranje duševno delo,“ pač pa sem razmišljal.

Kaj pa je prav za prav kruh? Nekaj čisto navadnega in preprostega: iz pšenične ali druge moke zgneteno, skvašeno, v različne oblike razrezano in v peči pečeno testo. Poznam bel in črn kruh. Bel je pekovski, ki mu kmetje in delavci pravijo sapa, ker nič ne zaleže, ali pa pečen doma in dobro podprt z maslom, jajci in mlekom, da se kar topi v ustih. Črn kruh je lahko ržen, ki je precej drag in v časteh tudi pri nekateri gospodi, ker pravijo, da je zdrav; ovsen, ki se s svojimi resami otrokom zatika v grlu, da morajo kajkrat celo bruhati; ter koruzen, s katerim sem se na kmetih največkrat srečal. Kadar ga je mama usajala v peč, je vsak hlebec posebej prekrizala in rekla: „Bog in sveti duh naj ga dvigneta“. Toda bog in sveti

duh sta ga vselej stlačila, da je bil komaj dva prsta visok. Ta kruh je bil dva dni čudovito svež in sladak, potem pa je otrdel kakor kamen in če ga je jedel stari oče, je točil sline in tožil, da ga peče zgaga.

Kruh, ki ga je meni rezalo življenje, je bil najrazličnejših vrst in ponavadi tako skop in grenak, da sem lahko taval po cestah, zalival grižljaje s solzami, preklinjal in razmišljal. Toda v najhujših urah sem se v mislih vselej vrnil v svojo vas; ustavil sem se sredi poti, se zravnal, nasmehnil in rekel:

„Ah, kaj, kruh tudi ni vse. Okouinokou je ob kruhu celo umrl, kakor pravijo pri nas.“

Spomladi leta 1919. se je pojavil v naši vasi čokat, širokopleč, bradat možakar, oblečen v še dokaj dobro ohranjeno vojaško obleko in z majhnim, lastavičjemu gnezdu podobnim oprtnikom na tršatem hrbtu. Mož je zelo malo zahajal med ljudi, le redkokdaj ga je kdo srečal na kolniku med njivami in travniki, v vas pa je stopil samo vsak teden enkrat in še takrat se je vedel zelo bojzljivo in previdno. Počasi in neslišno je odprl vrata v trgovino, jih zaprl za sabo brez najmanjšega šuma in se s hrbtom nalonil nanje kakor bi se bal, da bi ga kdo napadel iz zasede. Potem je preplašeno švignil z velikimi črnimi očmi po prostoru, sklonil glavo, glasno pihnil sapo skozi nos in s pritajenim, motnim glasom zašepetal:

„Tri štruce kruha in pol kilograma sira.“

Ko mu je trgovka pripravila, je stopil bliže, položil denar na mizo, postavil kruh čez glavo v oprtnik in prav tako naglo in neslišno odšel. Planil je na cesto, se nenadoma ustavil, se ozrl na obe strani, stresnil z glavo in bliskovito švignil pod cesto. Spustil se je čez travnike in izginil v vrbovju ob reki.

Govoril ni z nikomer: ni bilo človeka v vasi, ki bi se lahko pobahal, da je z njim izmenjal besedo. V gozdu pa si takoj naletel nanj. Če si šel po kolniku, ki je vodil preko pobočja, je nad tabo zašumelo listje in mož je skočil predte, te premotril s svojimi živimi očmi, stekel nekaj korakov po kolniku in potem naglo planil pod pot, kakor bi se nečesa prestrašil. Ko si pogledal za njim, je bil že kdo ve kje v grapi.

Vaščani so se spočetka nekoliko pozanimali zanj, toda ko so dognali, da nabira staro železo, ki ga je po gozdu nastlala svetovna vojna, so ga prepustili usodi.

„Naj nabira. Saj nikomur ne dela škode. In — prej ali slej ga bo itak raztreščila granata.“

Stare klepetulje bi kajpak rade do vseh potankosti poznale njegov življenjepis in so marsikaj „izvedele“, toda koliko je bilo na tistem resnice,

se ni dalo dognati, ker mož ni zahajal nikamor. Samo v prvem poletju je sredi najhujših pasjih dni stopil v našo zakajeno kuhinjo. Prišel je počasi in neslišno, v kuhinji je bila tema in mama je vsa preplašena odskočila, ko ji je položil roko na rame in ji skrivnostno zašepetal v obraz:

„Ali imate kaj katanje?“

„Katanje, ne nič nimamo,“ je rekla mama.

„Nič?“ je hušknil možakar. „Saj vam raste trta okoli in okoli,“ je še pripomnil z užaljenim naglasom. Očividno ni verjel.

Zvečer je mama natančno popisala to srečanje. Povedala je tudi, da je mož tisti „okoli in okoli“ izgovoril „okou in okou“.

Od tistega dne dalje smo ga pri nas imenovali „Okouinokou“. To ime se ga je prijelo kot klop, se naglo razneslo po vasi in v kratkem času ga ni nihče imenoval drugače.

Leta so tekla, Okouinokou je pobiral staro železo, odkopaval granate, jih prenašal in odpiral — in nobena granata ga ni raztreščila. Hodil je po stezah preko pobočji, pregledoval vsak grm in vsako jamo, spal bog ve kje, tiščal štruco pod pazduho, jo prirezoval z velikim krivačem, žvečil s kosmatimi ustnicami in glasno pihal sapo skozi nos. Vsa vas se ga je bila že zdavnaj privadila — in kadar je ob sobotah večer plašno hitel v trgovino, so se ljudje oddahnili in rekli: „Delopust“. Strašili so otroke z njim in ga spoštovali, ker je bil pošten. Če je kdo pozabil sekuro v gozdu, se ni tresel zanjo: sekira se je ponoči sama vrnila in se zasekala v tnaló.

Do leta 1928. je Okouinokou pobral vse železo in je postal berač. Sredi poletja je več dni zapovrstjo s sklonjeno glavo usmajal po kolnikih med travniki, posedal ob reki in se s plašnimi rokami bližal naši hiši; čim bliže je prihajal, tem bolj neodločni so bili njegovi koraki. Na ovinku se je vselej ustavil, stresel glavo, se okrenil in naglo odšel. Nekega popoldneva pa se je le odločil. Počasi je prišel po vrtu, zavil okrog hleva in se ustavil na tnaló pod tepko. Dolgo smo čakali, da bo vstopil, toda ker se ni hotel zganiti, je mama odprla vrata in ga vprašala, kaj bi rad. Okouinokou je samo za spoznanje dvignil glavo in kakor grešnik s pritajenim glasom zašepetal:

„Kruha.“

Dobil je kos kruha, ga spustil čez glavo v oprtnik in šel. Potem je prihajal vsak teden, obiskal nekaj hiš in ljudje so mu radi dajali. Ko je nabral dovolj kruha, je izginil.

„Vse ima svoj konec, tudi staro železo. Zanj bi bilo treba nove vojne,“ so govorili ljudje in gledali za njim, ko se je spenjal po strmi stezi, ki je vodila v gozd.

Tako je Okouinokou preživel do zime. Ko je pred božičem padel prvi sneg in se je vas že pripravljala na praznike, se Okouinokou dolgo ni prikazal. Ljudje so ga pogrešali in ugibali, kam neki je izginil, in skoraj vsi so bili mnenja, da je odpotoval v druge kraje. Toda Okouinokou ni nikamor odpotoval. Prvi teden po novem letu ga je našel Šmonov Izidor, ki je zmeraj stikal po hostah za lisicami: Okouinokou je ležal v stari, napol-razpadli oglarski koči — in je bil mrtev.

Šel sem ga gledat. Okouinokou je ležal na gnili slami, oči odprte, brada popolnoma osivela, obraz izpit, zobje so mu izpadli in izza dlesen se mu je cedila sokrvica. Na njegove prsi je bil prislonjen majhen, lastavičjemu gnezdu podoben oprtnik — in Okouinokou je držal desnico med kosi zmrzlega, trdega kruha.

Popoldne se je zbralo precej ljudi. Postopali so okrog koč, kadili slab tobak in modrovali, kakšna neki mora biti taka smrt in če ga bodo pokopali v blagoslovljeno zemljo.

Proti večeru je prišla komisija. Z njo je prišel „na lice mesta“ tudi pogrebec Ivanc, ki si je strokovnjaško ogledal mrliča, se zakrohotal in rekel:

„Haha, kar pogledjte ga: dvakrat na leto vidim kruh, ta ti pa ob kruhu umre. — Hja...“ je pomolčal za hip, kakor bi zasledoval véliko misel: „že vidim: tudi kruh ni vse.“

Potem je vsekal tri mlade, pri tleh ukrivljene gabre, da bi naredil vlačce, „kajti kdo ga bo nosil, hudiča trapastega, iz teh grapà.“ Na vlačce je položil nekaj smrekovih vej in nanje je legel Okouinokou.

„No, zdaj te moram pa še zvezati, drugače mi med potjo smukneš v kakšen grm po granato,“ mu je rekel in vsekal dve močni leskovi trti ter jih opekel na ognju, da bi jih lažje zvil. S prvo mu je zvezal noge, drugo pa je pretaknil pod mrtvečevim hrbtom skozi gabre in mu potem pokleknil na prsi, da bi ga močneje zategnil.

„Tako,“ je zadovoljno rekel, ko mu je naredil na prsih velik vozec, „zdaj pa imaš ,okou in okou.“ Nato je krepko pritisnil čik, bziknil rjavo slino v sneg, zavlekel vlačce po kolniku in jih spustil po plazu v dolino.

Okouinokoua so pokopali z vsemi častmi, celo župnik se je dal pregovoriti in je opravil pogrebne molitve. Na spomlad so mu postavili hrastov križ, in ker niso vedeli pravega imena so napisali nanj:

Tu počiva
OKOLI IN OKOLI
umrl 1929.

Okouinokou je v naši vasi še danes živ. Kadarkoli se kmetje srečajo in tarnajo, da pečejo kruh samo dvakrat na leto, tolažijo drug drugega:

„Le potrpi. Saj kruh tudi ni vse. Okouinokou je ob kruhu celo umrl.“

In pri teh besedah se nasmehnejo in zdi se mi, da je v tistem smehu skrito neko veliko spoznanje in hrepenenje po boljšem kruhu.

In nemara je tudi „baron baronasti“ kdaj potoval skozi našo vas in slišal zgodbo o življenju, ki ga je živel Okouinokou. Nemara pa so podobni ljudje živeli tudi še kje drugje in s svojo smrtjo razširili spoznanje, da je najhujši glad glad srca.

Zdaj pa se ljudje nasmihajo, čutijo, da je vsako jesen manj kruha in več sonca ter pričakujejo tistih pekovskih mojstrov, ki bodo pekli kruh iz kraljestva tega sveta in se bodo kljub temu nasitila telesa, duše in srca.

Diletanti

S. L e b e n

Moderna zgodovina evropskega človeštva pozna dva mogočna, veličastna preobrata. Dolgotrajne, zagrizene borbe med cesarstvom in cerkvijo, formiranje velikih, bolj ali manj k centralistični urejenosti stremečih držav, humanizem, renesansa in reformacija, vse to je h kraju 16. stoletja strlo srednjeveško teokracijo. Drugi nič manj veličastni preobrat se je pričel sredi 17. stoletja v Angliji, se s francosko revolucijo razširil po Evropi in si prvega konkretnega izraza iskal v svobodnih, sprva nekam pretesno demokratsko in jakobinsko zamišljenih vladavinah, ki naj bi nadomestile absolutne monarhate; ekonomski in svetovnonazorski liberalizem, demokracija, borbe za podvig narodnosti so le razne oblike tega drugega preobrata, ki gre do konca 19. stoletja, a marsikje še danes ni zaključen.

Če поблиže pogledamo vsa ta velika gibanja, se nam renesansa, liberalizem in socializem pokažejo v dvojni luči; z ene strani kot duhovni prerodi človeškega mišljenja in vrednotenja, ki imajo za posledico drugačen pogled na svet in življenje, drugačen svetovni nazor, z druge strani pa kot preobrati dotlej veljavnega ustroja družbe, ki imajo za posledico nastajanje novih oblik v družbenih odnosih.

1.

Renesansa ne pomeni samo razdora z okostenelo srednjeveško sholastiko, ne samo pristnega spoznanja antičnega sveta in intimnega vživetja vanj, ne samo premeknitve težišča vsega človeškega dejanja in nehanja z onostranstva na zemljo, od Boga k človeku, od teologije in teologiji služeče metafizike k izkustvenim znanostim. Po svojih najvišjih duhovnih vrhuncih je renesanca pač doba, ko se v ljudeh malo po malo začne oblikovati novo, dotlej nepoznano gledanje sveta in življenja; za časa renesanse izgubi na veljavi Aristotelova filozofija, namesto nje zablesti žarko platonizem in novi